

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЕКОНОМІЧНИХ ВНЗ

Анжеліна ШИШКО (Кременчук)

У статті розглядається формування мовної та мовленнєвої компетенції студентів в процесі навчання перекладу з іноземної мови. Автор приділяє увагу дослідженню процесу формування комунікативної компетенції майбутнього перекладача як важливого показника професійної підготовки.

В статье рассматривается формирование языковой и речевой компетенции студентов в процессе обучения переводу с иностранного языка. Автор уделяет внимание исследованию процесса формирования коммуникативной компетенции будущего переводчика как важного показателя профессиональной подготовки.

Ключові слова: компетентність, компетентнісна освіта, компетентнісний підхід, компетенція, знання, вміння, навички.

Європейський вибір України зумовив потребу модернізації вищої освіти з урахуванням основних положень Болонського процесу, згідно з яким оцінювання результатів навчальної діяльності студентів проводиться не лише на основі знань, умінь та навичок, але й компетенцій, які доводять спроможність у майбутньому виконувати конкретну професійну діяльність [6: 11]. Сьогодні актуальності набуває поняття компетентності майбутнього фахівця, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентність та відповідні їй компетенції, на думку багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців, є тими індикаторами, що дозволяють визначити його готовність до життя, подальшого особистісного і професійного розвитку й до активної участі в житті суспільства.

Поняття “компетентнісна освіта” виникло в США у 60 –70-х роках ХХ століття. Воно ґрунтується на практичному досвіді і стало результатом численних спроб проаналізувати його, розробивши певну теоретичну, концептуальну основу. Вже тоді була зроблена спроба визначити компетентності як певний освітній результат [5: 15]. Одним з перших поняття компетентностей запровадив професор Масачусетського університету Н. Хомський, який розглядав дану категорію як характеристику оволодіння мовною граматиною. Американський дослідник Р. Уайт у книзі “Motivation reconsidered: the concept of competence”, зміст компетентності доповнив мотиваційним компонентом [1].

На думку багатьох науковців, зокрема – І. Зимньої [2], І. Зязюна [8], В. Краєвського [3], О. Овчарук [9], А. Хуторського [14] та ін. одним зі шляхів оновлення змісту освіти й узгодження його з сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження, організація

підготовки у вищих навчальних закладах на засадах компетентнісного підходу.

Актуальність даного дослідження стосується проблематики навчання універсальних умінь та навичок, необхідних у всіх видах перекладу: усному та письмовому, послідовному та синхронному. Оскільки саме з їх розвитку слід починати навчання цього виду мовленнєвої діяльності, на їх базі повинні будуватися специфічні уміння та навички, без яких неможливим є виконання окремих видів перекладу.

Аналіз наукової літератури з проблем запровадження компетентнісного підходу у практику загальної й професійної освіти дозволяє узагальнити, що, по-перше, ученими визначено досить значну кількість компетентностей та відповідних їм компетенцій; по-друге, обґрунтовано класифікації компетентностей відповідно до їхнього змісту й способів набуття.

Найбільш загальною є класифікація компетентностей на основі рівнів змісту освіти:

- Ключові (надпредметні) компетентності (набуваються у процесі загальної або професійної освіти);
- Загальнопредметні компетентності (їх людина здобуває у процесі вивчення того чи іншого предмета (освітньої галузі);
- Спеціальнопредметні компетентності (набуваються при вивченні певного предмета протягом навчального року або терміну навчання).

Ключові компетентності є:

- синтетичними, такими, що поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, що набувається протягом засвоєння всього змісту освіти;
- вони не пов'язані з конкретним предметом, до них належать компетентності, що їх можна набути під час засвоєння не одного предмета, а тільки декількох або всіх одночасно (тобто використовуючи всі навчальні можливості, пропонувані формальною й неформальною освітою) [12].

Ми враховуємо результати дослідження О. Овчарук, яка проаналізувавши процес відбору ключових компетентностей у європейських країнах (Австрія, Бельгія, Німеччина, Фінляндія, Нідерланди), здійснила узагальнену класифікацію головних переліків ключових компетентностей, які розподілились за трьома основними блоками (ключовими групами компетентностей): соціальні, мотиваційні та функціональні компетентності (таб.1.1.).

Таблиця 1.1.

Класифікація ключових компетентностей [9: 18]

Соціальні компетентності <i>(пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості)</i>	Мотиваційні компетентності <i>(пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості)</i>	Функціональні компетентності <i>(пов'язані з сферою знань, вмінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом)</i>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ здатність до співпраці ▪ вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях ▪ навички взаєморозуміння ▪ активна участь ▪ соціальні й громадянські цінності та вміння ▪ комунікативні навички ▪ мобільність (в різних соціальних умовах) ▪ вміння визначати особисті ролі в суспільстві тощо 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ здатність до навчання ▪ винахідливість ▪ навички адаптуватись та бути мобільним ▪ вміння досягати успіху в житті ▪ бажання змінити життя на краще ▪ інтереси та внутрішня мотивація ▪ особисті практичні здібності ▪ вміння робити власний вибір та встановлювати особисті цілі тощо 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ лінгвістична компетентність ▪ перекладознавча компетентність ▪ технічна та наукова компетентність ▪ вміння оперувати знаннями в житті та навчання ▪ вміння використовувати джерела інформації для власного розвитку ▪ вміння використовувати ІКТ тощо

В. Хутмахером наведено класифікацію ключових компетенцій, яка прийнята Радою Європи:

– політичні і соціальні компетенції, такі, як здатність брати на себе відповідальність, брати участь в ухваленні групових рішень, вирішувати конфлікти, брати участь в підтримці і поліпшенні демократичних інститутів;

– компетенції, пов'язані з життям в багатокультурному суспільстві (пошана інших і здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій);

– компетенції, що відносяться до володіння (mastery) усною і письмовою комунікацією, які особливо важливі для роботи і соціального життя, з акцентом на те, що тим людям, які не володіють ними, загрожує

соціальна ізоляція. У цьому ж контексті комунікації все більшої важливості набуває володіння більш ніж однією іноземною мовою;

– компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства (володіння інформаційними технологіями, розуміння правил та норм їх застосування, критичне ставлення до інформації);

– здатність вчитися впродовж життя як основа безперервного навчання в контексті як особистісно-професійного, так і соціального життя [16].

Таким чином, методи визначення компетентності повинні враховувати типові обставини та умови, у яких протікатиме професійна діяльність, активність фахівця, його готовність брати на себе відповідальність за нестандартних умов, у надзвичайних ситуаціях. Отже, за компетентнісного підходу формуються не окремі якості особистості, а й сама особистість, тому й оцінюють фахову підготовку студента через аналіз його загальних (або ключових) та спеціальних компетенцій.

Компетентнісний підхід вимагає від організатора навчального процесу застосування такої методики навчання, яка б забезпечувала студента не лише знаннями, уміннями та навичками, але й певним досвідом професійної діяльності, прищеплювала б упевненість у своїх силах та готовність брати на себе відповідальність.

Експерти міжнародної програми “Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади” трактують поняття компетентність як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність являє собою комбінацію взаємовідповідних пізнавальних ставлень та практичних навичок, цінностей, емоцій [11: 67]. Згідно з цим, навчання має містити, крім когнітивної та операційно-технологічної, ще й мотиваційну, етичну, соціальну та інші складові. О.Пометун включає у внутрішню структуру компетентності знання, пізнавальні уміння і навички, практичні уміння і навички, ставлення, емоції, цінності та етичні норми, мотивацію [11: 68].

Специфіка діяльності перекладача з іноземної мови зумовлює активну комунікативну діяльність засобами рідної та іноземної мови, тому важливого значення у структурі компетентності має *комунікативний компонент*. Комунікативний аспект передбачає здатність налагоджувати й підтримувати стосунки з оточенням, досягнення взаєморозуміння й взаємопідтримки, що відбувається на основі принципів толерантності, поваги та розуміння прагнень та інтересів інших людей, їхніх прав [4: 17].

Основним критерієм комунікативного компонента є комунікативна компетенція перекладача з іноземної мови, під якою розуміємо здатність

спілкуватися письмово і усно з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації. При цьому особлива увага приділяється смисловій стороні вислову, а не тільки правильності використовуваних мовних форм.

У змісті комунікативної компетенції американські лінгвісти виділяють граматичну, соціолінгвістичну, стратегічну і мовну компетенції. Н. Гез до змісту терміну “комунікативна компетенція” включає вербально-когнітивну, лінгвістичну, вербально-комунікативну і метакомунікативну компетенції [7].

Комунікативна компетенція передбачає сформованість відповідних знань, умінь і якостей фахівця, які сприяють ефективній взаємодії з іншими суб'єктами педагогічного процесу і здатність розв'язувати завдання педагогічної діяльності у процесі спілкування на міжособистісній основі. Комунікативна компетенція майбутнього перекладача з іноземних мов базується на знаннях правил і норм організації комунікації засобами іноземної та рідної мови і чуттєвому досвіді, що дають змогу орієнтуватися у ситуаціях спілкування, розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки людини.

Останнім часом уживають термін “міжкультурна комунікативна компетенція”. Відомі дослідники Л. Самовар та Р. Портер пов'язують зміст цієї компетенції зі здатністю до міжкультурного спілкування: безпосереднього і опосередкованого спілкування партнерів – представників різних культур, у процесі якого стикаються різні “перспективи” комунікантів, де складовими перспектив є ціннісні орієнтації, уявлення про універсалії та їх вербальні вираження, норми, моделі поведінки тощо [10: 19]. Перекладач на сучасному розвитку суспільства є у ролі комуніканта особливого гатунку – він розкриває або передає інформацію, необхідну іншим.

Узагальнення вищенаведеного дозволяє нам виокремити такі критерії комунікативного компонента компетентності перекладача з іноземної мови, як: мовна компетенція (володіння літературною іноземною та українською мовами як засобами комунікації), вербально-комунікативна компетенція (здатність до комунікації на суб'єкт-суб'єктному та суб'єкт-об'єктному рівнях, готовність до вибору ефективних стратегій комунікації), вербально-когнітивна компетенція (здатність вирішення репродуктивних і продуктивних завдань комунікативної діяльності), міжкультурна комунікативна компетенція (здатність до комунікації та порозуміння з представниками інших культур), метакомунікативна компетенція (здатність до комунікації на зовнішньому (поведінковому) та внутрішньому (особистісному) рівнях).

Відомо, що не останню роль як засіб комунікації відіграє переклад будь-якої інформації з однієї мови на іншу, тому що навіть при прагненні

людини оволодіти всіма мовами ЄС, вона не зможе вивчити їх достатньою мірою і буде потребувати одержати свої знання за допомогою перекладених матеріалів.

Переклад – це засіб забезпечити можливість спілкування (комунікації) між людьми, що говорять на різних мовах. Тому для теорії перекладу особливе значення мають дані комунікативної лінгвістики про особливості процесу мовної комунікації, специфіку прямих і непрямих мовних актів, про співвідношення вираженого сенсу, що мається на увазі, у вислові і тексті, впливі контексту і ситуації спілкування на розуміння тексту, інших чинниках, що визначають комунікативну поведінку людини.

Відомий перекладознавець А. Д. Швейцер визначає переклад, як "однонаправлений і двофазний процес міжмовної й міжкультурної комунікації, при якому на основі підданого цілеспрямованому (перекладацькому) аналізу первинного тексту створюється вторинний текст (метатекст), що заміняє первинний в іншому мовному й культурному середовищі; процес, який характеризується установкою на передачу комунікативного ефекту первинного тексту, частково модифікований розходженнями між двома мовами, між двома культурами й двома комунікативними ситуаціями" [15: 75]. У цьому визначенні науковець із перекладом пов'язує такі поняття, як "мова й соціальна структура" та "мова й культура".

Перекладання як вид мовленнєвої діяльності може відбуватися успішно, якщо у студента сформовано ряд компетенцій: мовну, мовленнєву, комунікативну, культурознавчу, фахову. Мовна компетенція забезпечується належним рівнем знання мов оригіналу та перекладу, мовленнєво-комунікативна – сприяє досягненню комунікативного ефекту перекладу, залежить від знання норм узусу, мовного чуття. Культурознавча компетенція актуалізується при перекладі художніх текстів, фахова – під час науково-технічного перекладу.

Навчаючи теорії та практики у всіх видах перекладу: усному та письмовому, послідовному та синхронному майбутніх перекладачів, ми опираємося, передусім, на належний рівень мовної та мовленнєвої компетенцій. Студенти повинні мати необхідну мовну підготовку, тобто володіти тим мінімумом знань, який необхідний для адекватного розуміння тексту. До мовної компетенції належать також і знання рідної мови. Проблема комунікативної компетенції тісно пов'язана з розбіжностями культур і вимагає від перекладача знання як культури мови оригіналу і мови перекладу, так й інших екстралінгвістичних знань. Що стосується білінгвізму, тут важливим є вміння переключатися з однієї мови на іншу, тобто вміння автоматизовано знаходити відповідник

у другій мові. Розвитку цього уміння сприяє вивчення перекладацьких відповідників і прийомів перекладу.

Набір компетенцій, сформованих засобами усіх видів перекладу, залежить від тих професійних обов'язків, які може виконувати випускник університету. Такий спектр професійних обов'язків передбачає наявність власне лінгвістичних та перекладознавчих компетенцій. До власне лінгвістичних відносимо знання норм (лексичних, граматичних, стилістичних) мови перекладу та сформованість ознак культури мовлення. До перекладознавчих компетенцій належать уміння усвідомити комунікативний намір автора оригіналу; дібрати рівноцінну перекладеному або вдатися до компенсаторного засобу; вибрати варіант перекладу з ряду можливих; виділяти в тексті експресеми та “псевдодрузів перекладача”; здійснювати самоаналіз та самооцінювання власної перекладної продукції; критично оцінювати мовні аспекти перекладної літератури; уміння послуговуватися довідковою літературою. Виконання перекладу актуалізує увесь комплекс компетенцій, які взаємодоповнюють одна одну, а тому й формуються в інтегрованій діяльності, яка забезпечується впливом на мотиваційний, етичний, діяльнісно-операційний та контрольнo-корекційний компоненти структури особистості. Включення мотиваційного компонента забезпечується впливом на емоційну сферу особистості, оскільки почуття значною мірою впливають на ставлення до діяльності, на формування її мотиву та мети.

Серед мотивів відповідального, осмисленого ставлення до вивчення перекладознавства виділяємо 2 групи – особистісні та суспільні. Досвід викладання цього курсу підтверджує дидактичну функцію перекладу як різновиду мовленнєвої діяльності – він є способом збагачення й урізноманітнення виражальних засобів мовної особистості, яка ним займається. У цьому кожному із студентів переконається сам у процесі роботи з перекладом, але спочатку варто посилатися на думки авторитетних майстрів слова. Скажімо, будучи ровесником багатьох студентів, у 23 роки Лев Миколайович Толстой записав у своєму щоденнику завдання для себе: “Перекладати будь-що з іноземної мови для зміцнення пам'яті та удосконалення стилю” [13: 196]. Практичне значення умінь адекватного перекладу виявляється у мовному оформленні результатів науково-дослідної роботи студентів із різних навчальних дисциплін, оскільки цитування наукових джерел, втім числі й іноземних, передбачає україномовний переклад цього матеріалу.

Компетентнісний підхід до вивчення перекладознавства виявляється у тім, що студентів заохочують до висловлення свого погляду, припущення чи вибору варіанта перекладу. Ці якості особистої відповідальності формуються завдяки тому, що, виконуючи

переклад, кожний має вести і коментар до нього, у якому записуються міркування про найскладніші місця в тексті, про рекомендації словників та обґрунтовується власний вибір перекладу. Викладач так само виконує переклад та укладає коментар до нього. Згодом, на занятті, колективно обговорюють запропоновані варіанти перекладу. Обговорення проводиться переважно самими студентами, але під керівництвом викладача, який оцінює з точки зору правильності не лише переклад того, хто виступав, але й варіанти. В кінці обговорення викладач може узагальнити помилки, вказати шляхи їх недопущення або назвати помилки, яких група не помітила. Щоб студент виявляв себе активно, викладач повинен ставитися до його вибору, мовного досвіду та мовного чуття з повагою, виявляти своє задоволення, якщо варіант студента виявиться більш влучним і доречним. У кожного покоління носіїв мови – свої мовні пріоритети та уподобання, тому не завжди збігаються думки на засіб перекладу у викладача та студента. Завдання викладача у цьому випадку – прийняти позицію студента, якщо він на ній наполягає, та повідомити свій варіант. Таким чином, прийняття правильних перекладацьких рішень проводиться самими студентами, але під керівництвом викладача, який і забезпечує їх правильність. Результатом такої роботи є те, що студенти стараються не допускати виявлених помилок, у них розвиваються навички прийняття самостійних правильних рішень і здатність критично ставитися до перекладів як своїх, так і чужих.

Як свідчить досвід роботи, такі заняття студентам подобаються, вони зацікавлено шукають можливі варіанти перекладу, не соромляться критично аналізувати переклади інших. Як правило, переклад застосовується на різних етапах навчального процесу, допомагаючи студентові осягнути систему виразних засобів мовлення у двох мовах.

Практика перекладу – особистісно орієнтована діяльність, у якій не лише виявляються емоції, цінності, етичні пріоритети, ставлення до оригіналу, але й формуються потрібні для подальшого працевлаштування компетенції.

Враховуючи вище викладене, можна стверджувати, що для здійснення перекладу професійна компетенція усного послідовного перекладу (набір знань, навичок і умінь) повинна включати такі компоненти: мовна компетенція (як в рецептивному, так і продуктивному плані); комунікативна компетенція; перекладацька компетенція (навички білінгвізму і перекладу) [13]; технічна компетенція (уміння кодувати і декодувати інформацію, презентабельність); особистісні характеристики (розвиток пам'яті). При цьому перші три компоненти є характерними для всіх видів перекладу, а останні два є специфічними для усного послідовного перекладу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
2. Зимняя И. Ключевые компетентности. – Высшее образование. – 2003. – №5
3. Краевский В. В., Хуторской А. В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. – №3. – С. 3-10.
4. Кривцов С. В. Тренинг: Учитель и проблемы дисциплины. – М.: Генезис, 2000. – 288с.
5. Михайліченко М. В. Формування громадянської компетентності майбутніх учителів предметів гуманітарного циклу / Дис. кан. пед. наук.. – Київ. – 2007. – 221с.
6. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес// Освіта України.–№ 60–61.–10 серпня 2004 р. – С. 7–10.
7. Мутовкина О. М. Слагаемые профессиональной компетентности преподавателя иностранных языков//<http://www.elib.vstu.ru/Open/3/R37.htm>.
8. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. А. Зязюна – К.: ВПОЛ, 2000 – 636с.
9. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: "К.І.С", 2003. – 296 с.
10. Першукова О. Сучасні підходи до соціокультурного компонента змісту навчання іноземної мови в країнах Європи // Шлях освіти. – 2003. – № 3. – С.19-22.
11. Пометун Олена. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа.– 2005.– № 1.– С.65–69.
12. Тенденції розвитку змісту базової освіти у країнах Заходу / Г. С. Єгоров та ін. - К., 2003. – 286с.
13. Хелемский Я. А. Из речи в речь (Фрагменты)/ В кн.: Перевод – средство взаимного сближения народов: Худож. публицистика/ Сост. А. А. Клышко: Предисл. С.К.Апта.– М.: Прогресс, 1987.– 640с.
14. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты: Доклад на отделении философии образования и теории педагогики РАО 23 апреля 2002. – Центр «Эйдос» WWW/eidos.ru/news/compet/htm.
15. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты.-М.: Наука, 1988. Nida E. A., Taber C. The theory and practice of translation.
16. Hammerly H. Synthesis in Second Language Teaching // Second Language Publications, 1982.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Шишко Анжеліна Василівна – кандидат педагогічних наук, завідувача кафедрою англійської філології та перекладу Кременчуцького інституту Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля.

Коло наукових інтересів: формування педагогічної компетентності майбутнього викладача іноземної мови.

КОРЕКЦІЯ ПОРУШЕНЬ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКІВ

Інна ШИШОВА (Кіровоград)

Анотація. Під час дошкільного віку у дитини відбуваються особливо яскраві зміни особистості, що можуть супроводжуватися порушеннями поведінки. У статті розглянуто особливості порушень, шляхи корекції поведінки дошкільників.

Аннотация. В дошкольном возрасте у ребёнка происходят особенно яркие изменения личности, которые могут сопровождаться нарушениями поведения. В статье рассмотрены особенности нарушений, пути коррекции поведения дошкольников.